

ЈУГОСЛОВЕНСКИ ГРАЂАНСКИ ЗАКОНИК

(Аустријски или Црногорски законик?)*

I

„Моја права слава није у томе што сам добио четрдесет битки; Ватерло ће избрисати сећање на толике победе. Оно што ништа неће избрисати, оно што ће вечито живети, то је мој Грађански законик”. — Тако је говорио Наполеон на Св. Јелени процењујући последице своје јединствене авантуре. Уистини, Ватерло није збрисао успомену на његове победе; огромна већина људи једино га по њима и зна. С друге стране релативно је мали број оних који знају за његов Грађански законик, а још је мањи број оних који тај законик познају. Па ипак, ове речи збаченог императора имају свој смисао. У тренутку када их је он говорио, од Европе, каква је била изашла из његових победа, није више било ни трага; његов законик, пак, живео је и даље, па и данас живи; и за ширење француског утицаја и угледа на страни учинио је много више него Наполеонови војнички подвизи.

Јер, један законик, грађански законик није само, како то може изгледати необавештеном човеку, збир досадних параграфа, којима је мање више прецизно одређено шта се сме а шта не сме, а које упућени могу обртати и натезати како им кад треба. Законик је нешто много више. Сваки његов пропис је израз неке идеје, социјалне, филозофске, политичке, религијске, економске. Ко год прочита, нпр. прописе Наполеоновог законика који се односе на организацију породице и прописе Совјетског законика о породици, осетиће да су први израз жеље за што јачом породицом, док други теже сасвим супротном

---

* Писац нам је послао ову расправу, коју због своје актуелности као публикацију објављујемо у П. 3.

циљу. Кад члан први Совјетског грађанског законика каже: „Закон штити грађанска права, изузев у случајевима кад се она врше противно њиховој економској и социјалној намени” — онда и неправник осећа да се у земљи у којој тај закон важи сигурно не култивише индивидуализам. Најзад, познато је из историје колико је важну улогу играло римско право у борби централне власти против феудалних господара; оно је то могло учинити јер је претстављало идеје сасвим супротне онима на којима је почивала феудална организација (н. пр. правило „*quod principi placuit legis habet vigorem*”).

При израђивању законика води се на првом месту рачуна о идејама, обичајима и потребама средине за коју се он ствара. Према томе, законик је у извесном смислу огледало постојећег стања. Али поред те више пасивне улоге законик може имати и једну активну. Он може послужити, и то врло добро, као средство за ширење извесних идеја. Помоћу законика, грађанског законика, могу се једној средини наметнути извесне идеје. Њиме се једна средина може у извесној мери преобразити. Тај васпитни значај законика није измакао Наполеону. Он је врло добро схватио шта значи за ширење француских идеја онога доба његов грађански законик, зато га је и уводио свуда где је могао. Своме брату Жером-у, вестфалском краљу, писао је: „За проширење и учвршћење Ваше власти ја рачунам више на дејство законика него на резултате највећих победа. Стога га уведите што пре у живот”¹⁾).

II

Тај значај законика за ширење идеја уопште, а значај Француског грађанског законика за ширење либералних идеја напосе, био је запажен, такође, од Наполеоновог противника, шефа тадашње европске реакције, кнеза Метерниха. И када се тридесетих година прошлог столећа стало у Србији радити на доношењу грађанског законика по угледу на Наполеонов законик, Метерних се потрудио да то спречи и да учини да се Српски грађански законик изради према Аустријском грађанском законуку.

Још 1828 почео је у Србији рад на доношењу главних закона. За основ том раду служили су пет Наполеонових законика између којих и његов грађански законик. Метерних је схватио колика опасност лежи за Аустрију у учвршћивању

¹⁾ О Наполеону законодавцу видети интересантну књижицу професора R. Savatier, *L'art de faire les lois, Bonaparte et le Code Civil*, Paris, 1927.

француског духа у Србији, стога је наложио аустријском конзулу у Србији, да се стара да спречи израду српских закона према француским. Резултат те акције свакако је и писмо које је 10 априла 1834 године кнез Милош упутио „Славној Законоправителној комисији“, у коме јој јавља, да му је дошло до знања да су аустријски грађански закони краћи и разговетнији, и препоручује да при прегледу и поправљању сравни аустријске законе са преведеним француским, и да из оба узме одредбе које излажу ствар краћи и разговетније. А кад је услед неспособности чланова те комисије замолио 1836 године Аустрију, да дозволи новосадском сенатору Јовану Хаџићу и земунском „биргермајстеру“ В. Лазаревићу да пређу у Србију и узму у своје руке израду закона за Србију, Аустрија се пожурила да му одмах изађе у сусрет. У аустријским дипломатским канцеларијама одлазак ове двојице пречанских Срба у Србију ради учествовања у законодавном послу сматран је као велики аустријски успех.

Чим су прешли у Србију ова двојица су изјавили кнезу да се закони морају основати „колико на општим основоположенијима правде и правде, толико на обстојатељствима и потребама места и времена и својствености народа“ и изнели му да је потребно да се обавесте „о стању земље и народу, духу и наклоностима, обичајима и правилима већ уведеним“ (писмо од 9 маја 1837). У реферату који су му поднели 25 јула исте године, три месеца по преласку у Србију, они га извештавају да су прегледали све пројекте учињене према француским законима. Посебно, што се тиче Грађанског законика, они веле да је рађен према Наполеоновом законнику „који је по већој части од речи до речи на србски преведен, с том разликом, што је по нешто на месту изостављено, а по нешто и то врло мало другојачије придодано“. Па онда продужују: „Овај законик по нашем мњењу за Србље и Србију није. Јер закони из француског законика преведени, јесу закони сасвим страни, за стран народ, народ и просвешченијем и политическим стањем и наравима и обичајима и склоностима различан од Србског, закони у другим обстојатељствима и одношенијама написани, следоватено за Србље неприлични. . . И зато у истом законнику и наилазимо на одређењенија за Србију излишна и безмјестна, како ти наредбе у призренију отсуствујући лица, родбинска скупштина, криминалне тужбе, стање племена (l'état), фабрика, мајдана и рукодјелница и проче и проче, чега у Србији нема“. А мало даље: „будући за Србље и Србију не само француски но никакови страни закони нису, судили смо да ће најбоље и најсходније бити за Србију србске законе сачинити, који би и потребама и времену и стању народа и поњатију и склоностима и доса-

дашњем поретку и обичајима, одговарали; а мислимо да ће ови тим савершенији списатељнији и сталнији бити, што простији, краћи и вразумителнији буду”.

Кнез Милош је усвојио овај реферат, и на тај је начин први део улоге ове двојице аустријских Срба био извршен: спречен је француски утицај на српско законодавство.

Кнезу Милошу није промакло, колико Метерних држи до тога да Србија не изради законе по француским узорима, јер га у једном писму (које наводи г. Кићовић у својој књизи о Јовану Хаџићу, Н. Сад 1930, стр. 80) потсећа како је послушао његов савет да одбаца француске законе.

У истини, општи разлози које су Хаџић и Лазаревић навели против увођења француских закона у Србији, али не и они специјални у главном су тачни, и важе за свако преношење закона из једне земље у другу. Њихов је закључак такође тачан: „најбоље и најсходније ће бити за Србију српске законе сочинити”. Само, они су на тим разлозима иноистирали док је требало одбацити француске законе. Чим је крајем јула 1840 Хаџић закључио уговор са Србијом о изградњи грађанског законика, он је пожурио у „Беч и том приликом, 25 септембра 1840 кнезу Метерниху поднео опширан двојаки извештај о свом законодавном раду и о политичким приликама у Србији. Што се првог тиче, изјавио му је после потписа уговора о Грађанском законнику, он овај мисли да, у основи изради према аустријском грађанском законнику, који ће прилагодити културним и другим приликама Србије, — али, уз то није пропустио прилику да истакне колико ће гледати да се покаже достојан највишег поверења, које му је овим поводом од аустријског цара и владе учињено” (Мираш Кићовић, Јован Хаџић Н. Сад, 1930, стр. 107—108). Више, дакле није било потребно „за Србију српске законе сочинити”. Стога је Хаџић, доследан обећању које је дао Метерниху, али не и начину помоћу кога је отклонио увођење француских закона у Србији, по повратку у Нови Сад израдио Грађански законик за Србију потпуно према Аустријском грађанском законнику¹⁾.

¹⁾ Само изузетно Хаџић је у свом раду отступао од свог аустријанског модела. Тако је §§ 235—240 Српског грађанског законика узео из Номос георгикус (*leges rusticea*), тзв. Закона Јустинијанових. Неким од тих прописа дао је чудну форму. Тако, по § 235 у „дивје зверје шумско долазе и зечеви”, а по § 237 „И риба се сматра као шумско зверје”. — Ипак, Хаџић је своју дужност схватио врло просто. Он је сматрао да има да преведе Аустријски грађански законик. При преводу је, без икаквог критеријума, много што шта изостављао, неке прописе скраћивао, неке објашњавао, од једног параграфа правило је више (нпр. од аустријског § 245, направио је српске §§ 270, 271, 272, 273 и 274) или је

III

Да се аустријско грађанско право уведе у Србији кнеза Милоша било је потребно извесно настојање и извесна активност са аустријске стране; да се то право уведе у Југославију после слома Аустрије одлучили су југословенски меродавни фактори по својој сопственој иницијативи. Додуше, одлучено је да се за основу будућег грађанског законика узме Хрватски грађански законик (но с тим да се води рачуна и о изменама које су учињене у Аустријском грађанском закону за време рата, а које не важе у Хрватској); али то је Аустријски грађански законик који је за време апсолутизма протегнут и на Хрватску царским патентом од 29 новембра 1852 године. Можда се избегавањем речи „аустријски” и употребом назива „хрватски” циљало из неки политички ефекат, или се није хтело примити отворено да се имитира право побеђене Аустрије; тек, чињеница је да је Аустријски грађански закон подлога радovima на нашем будућем Грађанском законнику. У њему треба да се изврше, бар што се имовинског права тиче, само стилске измене, и да се онда поднесе на узакоњење.

Усвајање аустријског грађанског права представља национално-политички једну погрешку. Југославија треба да има југословенски законик, створен према потребама Југословена. Он треба да је једно средство за стварање Југословенства. Обично се и не сумња колика је васпитна моћ закона под извеним условима, разуме се а и лако се заборавља да није саветно у једну револуционарну творевину, као што је то наша земља, уносити дух срушеног поретка. Победнички Рим је имао рђаво искуство са побеђеном Грчком. Питање је просто, и оно се своди на то да ли ми желимо да Југославија буде имитација Аустрије, или земља која ће имати сопствени дух и сопствену физиономију.

На ово се обично одговара са *ficet ad hoste doceri* и да ми треба да усвојимо Аустријски грађански законик због његове унутрашње вредности пошто је то првокласан законодавни спо-

---

више сливао у један (нпр српски § 204 саставио је од аустријских §§ 329, 330, 331, 332, 333, 335). Многе ствари није разумео, нпр. државину, а нарочиту њену заштиту. Чetrдесет и два параграфа Аустријског грађанског законика, који говори о државини, свео је на тринаест у Српском законнику (§§ 198—210), чији је садржај такав, да још и данас и теорија и пракса у Србији муку муче при решењу питања из области државине. Исто је и са брачним уговорима и многим другим стварима. Законик који је Хаџић тако „сочинио” је један од најгорих законика и по својој садржини, и по својој техници и по својој форми.

меник. Споредно је чији је он, главно да је добар. Треба радити као Молијер: узети своје добро онде где се налази.

Пре свега, има првокласних законика и пројеката и ван Аустрије. Зашто не бисмо узели за основу свог будућег грађанског законика Немачки грађански законик, као што је то било учињено 1908 у Србији, када је био започет рад на једном новом грађанском закону, или Француски или Швајцарски? Могао се узети и модерни пројект Мађарског грађанског законика, ако се већ хтело да се узме туђа основа. — А затим, да ли је вредност Аустријског грађанског законика тако велика као што се тврди?

Мишљења о вредности Аустријског грађанског законика су подељена још од времена његовог постанка. Док су неки налазили да је он бољи и од Француског грађанског законика други, међу којима се налази и Савињи, оштро су га критиковали. Унгер није о њему имао стално једно мишљење; пошто га је критиковао, он је најзад пристао да је Аустријски грађански закон једно мајсторско дело. . . ако се мери мерилима времена кад је постао. То неслагање у оцени траје и данас, и после измена које су у овом закону учињене у току рата.

У истини, Аустријски грађански законик је једно значајно законодавно дело, али које има мана. Те мане осећају се нарочито данас, што није ни мало чудно, кад се има на уму да је од његовог постанка протекло скоро једно и по столеће. Он има, такође, и мана са којима је дошао на свет.

Аустријски грађански законик редигован је крајем осамнаестог века, у пуном јеку владавине школе природног права. Његов први редактор Мартини био је професор природног права на бечком правном факултету, а исто је био и Цајлер, који је продужио и привео крају Мартинијево дело. Услед тога је сасвим разумљиво што тај законик садржи преведена у параграфе учења те данас застареле школе, која је некад била корисна, али која је одавна своју улогу завршила. Неки његови параграфи су узети доследно из Мартинијеве књиге *Lehrgreif des Naturrechts*. Доктрине школе природног права данас више спуштају него што помажу развијање права.¹⁾

¹⁾ В. §§ 7 и 16 Аустр. грађ. зак. Кнез Милош није знао за учење школе природног права, и кад су му Хаџић и Лазаревић у већ наведеном писму од 25 јула 1837 године изнели између осталог да „Робства у овој земљи неће бити, зашто је то противу разума и природе“, он је поносно и увређено одговорио: „О тачки: „Робства у овој земљи бити неће“ примећујем да робства у овој земљи ни до сада није било но сваки је човек слободан са собом био; и надам се да могу доказати да је правитељство сербско досад у овој тачки отличније било од гдикоји просветени християнски држава, код којих се трговина са робовима и дан данашњи води, на стид чистог чловјечства“.

Друга не мања мана Аустријског грађанског законика је у томе што је он рађен под великим утицајем римског права. Читав низ његових параграфа постао је под тим утицајем. Неки од тих параграфа настали су услед рбавог схватања римских текстова. Њихово разумевање претпоставља познавање заблуда оног доба. Није нужно, чак је некорисно, познавати римско право онако како га је модерна наука изнашла. Али је потребно познавати мишљење романиста из доба које је претходило стварању Аустријског грађанског законика. За редакторе овог законика римско право има само релативан, иако огроман значај; они још живе под утиском учења да је римска право *ratio scripta*.

Та два недостатка навели су познатог француског правника Е. Ламбера да констатује: „Аустријска наука грађанског права и данас дањи је бесплодна због ова два узрока заблуда: фикције непомичности права и слепог веровања у римско право” *Fonction du droit civil compare. 1903 p. 63*).

У Аустријском грађанском законнику има и анахронизма. Тако н. пр. § 1349 вели: да „туђе обавезе може примити на себе свако лице без разлике пола”. Ко данас обраћа пажњу на речи „без разлике пола”, и коме пада на памет да је њима укинут *senatus consultum Vellejanum*, по коме жене нису могле интерцедирати за другог? То је 1811 требало рећи у Аустрији, кад је сећање на ову забрану било још свеже, али је то данас без потребе.

Његова систематика и његова техника су недовољне, рекли бисмо примитивне. Његова терминологија је несигурна и неодређена, што је велики недостатак за један законик који се, као аустријски, ограничава на постављање принципа. Ево само једног примера: по § 284 „све што није лице, а служи за употребу људима, зове се ствар у правном смислу”. Према томе, и чињење и нечињења, услуге, су, „ствари” (§ 303). Међутим §§ 653, 917 и 1431 разликују „ствари” од „радњи”, а у § 1455 реч „ствар” обухвата само телесне ствари. Какве све тешкоће одатле произилазе за јасне теорије о правима на стварима непотребно је нарочито истицати.

У одбрану Аустријског грађанског законика рекло се да он већ важи у једном великом делу наше земље и да је тамо добро познат, да о њему постоји прилична литература, која ће нам бити корисна, као и пракса од преко једног столећа.

Али, ако тај законик познају Словенци и Хрвати, то још није довољан разлог да он буде југословенски законик. Овим се аргументом не доказује ништа.

И аустријска литература и пракса аустријских судова биће од минималне користи за примену законика код нас. Јер, није

у обичајима, судија, ни страних ни наших, да увек при решавању спорова траже светлости у страниј литератури или судској пракси, поготову ако су ове на језику неприступачном већини од њих. Затим, судска пракса вреди ако се формира постепено и у смислу назора и потребе наше средине. Ма колико била интересантна, туђа судска пракса не сме бити пророчанство за нас. Иначе, страна пракса и литература, ако се иде за њиховим подражавањем, изазивају стерилност код имитатора, уместо да му помогну. Тако се може рећи да баш због тога, што о Аустријском грађанском законик у постоји и значајна пракса и прилична литература, тај законик не треба пренети код нас. Уради ли се другојаче, од тога ће сигурно патити наша наука приватног права, која ће дуго имати да несамостално иде по траговима аустријске науке; то може изазвати и расцеп између теорије и праксе, ако пракса, као што је очекивати, приступи самосталном тумачењу законика, а тај расцеп био би штетан и за једну и за другу.

Са свим својим манама Аустријски грађански законик је добар за Аустрију, у томе нема сумње, и то није у противречности са оним што смо мало час рекли о његовој унутрашњој вредности. Јер, право једне заједнице не састоји се ни из далека искључиво из текстова законика. Текстови су само подлога за судско тумачење, које их далеко превазилази. Тако се и у Аустрији у току више од једног столећа развијала једна судска пракса која је, према захтевима стварности и потребама живота, неке текстове законика оставила без практичног дејства, док је другима, раније скоро непримећеним текстовима, дала ванредно велики значај. Аустријска грађанско право, то није само Аустријски грађански законик; то је, више него тај законик, она пракса која је тај законик ставила у дејство. Без ње, ако нам се дозволи овај начин изражавања, законик је мртво тело; пракса је душа права.

Закључак се намеће: Аустријски грађански законик није за нашу земљу. И са тачке гледишта национално-политичке, и са гледишта научно-правног, као и са гледишта судске праксе, његово усвојење имало би штетних последица.

IV

Ако одбацимо Аустријски грађански законик, то не значи да за основ нашег будућег Грађанског законика треба да усвојимо неки други страни грађански законик. То не значи, такође, да треба да приступимо изради потпуно новог и оригиналног законика. Нека би нас сачувао Бог од тога; јер, кад прерада Аустријског грађанског законика траје више од десет година,

колико би тек трајала израда новог! Постоји у нашој земљи један законик о коме се врло мало говори, а који је један од најбољих на свету: то је Богишићев Општи имовински законик за Црну Гору. Тај законик, који чини част и свом аутору, а и нашем народу, и о коме су се страни правници најповољније изразили, могао би, са нешто нужних измена, да се протегне на целу земљу. Он је рађен од нашег човека, који је ванредно добро познавао свој занат, и за један део нашег народа чији је дух огромној већини нашег народа много ближи од аустријског.

Што је црногорска средина примитивна, то не значи да би црногорски законик био неподесан за остале, културно развијене крајеве наше земље. Јер, тај је законик много напреднији од самог Аустријског грађанског законика. Тако нпр. до рата овај последњи имао је само неколико штурих прописа о радним односима, док су у Имовинском законуку питања радних односа детаљно и правилно расправљена (В. нпр § 335 по коме најмилац не може опустити најамљеника, који се разболео на послу „него је ред да га пази и лијечи као и друго домаће чељаде“). То је питање сад регулисано законом о осигурању радника, али је интересантно, како је оно били „социјално“ расправљано пре више од четрдесет година у „примитивној“ Црној Гори).

Против Црногорског имовинског законика примећено је да је он непотпун, да не садржи ни породично ни наследно право. Али тај је приговор без великог значаја, јер је приватно-правна секција Сталног законодавног савета решила да се законско наслеђавање и породично право израде независно од Аустријског грађанског законика. Према томе, и кад бисмо увели Аустријски грађански законик, из њега би било, у главном узето само имовинско право, а то је оно што се налази у Црногорском имовинском законуку, како то и само његово име каже.

Из целе ове дискусије излази да би за основ нашег будућег грађанског законика требало узети Црногорски имовински законик. Само тако бисмо могли имати у скорој будућности законик који би задовољавао све услове доброг законика: одговарао би нашем народу и био у сваком погледу на достојној висини.

Често пута се понавља да је потребно да што пре добијемо грађански законик. Тако мисле не само правници, већ и надлежни. И један од разлога зашто се није приступило изради потпуно оригиналног законика, већ је узет за основу Аустријски грађански законик, била је жеља да се што пре дође до изједначења закона приватног права, за које се, не без раз-

лога, држало да је то „један од најважнијих фактора за консолидовање наше државе”. Том жељом се објашњавало и постепено сужавање слободе кретања редактора пројекта Грађанског законика, у чему се отишло дотле да је приватно-правна секција Сталног законодавног савета одлучала да задржи и саму стилизацију Аустријског грађанског законика. У закључку Секције од 1. нов. 1922 године стоји, између осталог, да се имају учинити „ само такве измене, уколико не стоје у супротности са осталим прописима Хрватског грађанског законика на тај начин што ће се код појединих наређења предложити само измене и допуне којима би се ишло на то да се нешто што је нејасно тачније каже, а наређења која су изазвала неједнака тумачења стилизују тако како ће се дотична питања на један начин у судовима расправљати”.

Наводећи овај закључак г. Ж. Перић, професор београдског правног факултета вели: „Управо у свом закључку, приватноправна секција је још категоричнија у овом гледишту да се ревизија Хрватскога (Аустријског) грађанског законика схвати у што ужем смислу. И у том правцу приватно-правна секција све је више еволуирала тако да се, најзад, дошло дотле да не само, у главном, није било никакве прераде него се је задржала и сама стилизација Аустријског грађанског законика: метод рада који је имао ту добру страну што је убрзавао посао, иако би се истом методу могло приговорити, да при свој његовој опште признатој вредности, особито после новелирања из нов. 1914—1916. Аустријски грађански законик није, ипак, без недостатака, специјално с погледом на данашњи развој приватно правних односа, и да би се, стога, његова генерална ревизија показала несумњиво корисном. Али, приватно правни опсег Законодавног савета налазио је да је боље добити одмах један општи грађански законик, ма и мање савршен и са манама, него, чекајући да се, једном основнијом прерадом Аустријског грађанског законика, добије што потпунији и што модернији грађански законик, законодавство из области приватнога права оставити још дуго у досадашњем његовом хаотичном стању. Та је примена оног правила практичног живота да је бољи и рђав закон него никакав (Али наравно, нећемо овим да кажемо да је Аустр. грађ. зак. рђав, далеко од тога). Архив за правне науке, књ XV (XXXII) стр. 7—8).

Ово гледиште приватно-правне секције Законодавног савета потпуно је разумљиво са тачке гледишта убрзања посла. Прошло је, међутим, више од дест година откако се почео рад на изједначењу закона, па ипак до данас немамо ни пројект тог Грађанског законика, који има да буде само „престилизован” Аустријска грађански законик.

За тај посао није потребно толико времена. Кад је Наполеон увидео колика је важност Грађанског законика, он је 13 августа 1800 године поверио четворици људи да му израде пројект законика и дао им рок од шест месеци да тај посао заврше. Данас би се сличан захтев назвао безумним, али је онда много што шта било другојаче. Наполеонова комисија није чекала да протекне додељени јој рок па да посао заврши њен је пројект био готов за четири месеца. Међутим, проблем пред који је она стављена био је изванредно тежак, много тежи него проблем који имају да решавају модерни редактори закона. У то доба постојао је у Француској велики број различитих правних система који су важили у разним провинцијама. Између њих је постојала велика супротност. Револуција је била изнела на површину идеје од којих су се неке већ биле укорениле и којима је требало створити место у правном систему. Редактори су имали задаћу да стопе и салију заједно традицију и револуционарне тековине. Колики је то посао може се замислити према полемикама које је код нас изазвало питање форме брака. Наполеонови редактори су, међутим, у томе успели у пуном смислу те речи. Из њихове четворомесечне делатности изашао је Француски грађански законик, у главним цртама онакав какав се одржао до данас, да задовољи потребе једне напредне заједнице, да изазове дивљење многих и да буде усвојен или бар подражаван од многих законодаваца.

Али нису само Наполеонови редактори радили тако брзо. Њихови претходници у том послу одликовили су се истом особином. Законодавни комитет конвента израдио је био један пројект за месец дана и поднео га конвенту 1793 године. Годину дана доцније поднет је други пројект пошто је први одбијен као недовољно револуционаран, а 1796 Комбасерес је редиговао и трећи пројект. 1799 био је спремљен још један пројект, а идуће године израђен је пројект који је постао Наполеонов законик. Тако је у року од седам година у Француској израђено пет оригиналних пројеката, а на крају десет година тог законодавног рада Француска је, упркос свих бура кроз које је у том међувремену прошла, добила свој грађански законик. Ми, пак, нисмо успели да за десет година престилизујемо Аустријски грађански законик!

Што су Французи дошли тако брзо до свог Грађанског законика, велика је делом Наполеонова заслуга; Наполеон се није без разлога више поносио своји Закоником него свим својим победама. Он је узимао великог удела у дискусијама Законика у Државном савету. Иако није био правник, он је брижљиво студирао стручне студије о разним питањима, а то

није увек био весео посао. Али то је био услов да подузеће успе што пре.

Наши интереси, како научно-правни, тако и национално-политички су да се што пре приступи ревизији Црногорског имовинског законика и да се он после тога протегне на целу државу.

(Правни зборник, година I, број 2 и 3, Подгорица, 1933)

A SUMMARY

THE YUGOSLAV CIVIL CODE (*Austrian or Montenegrin Civil Code*)

In this article, which is devoted to the codification of civil law in Yugoslavia between the two World Wars the author emphatically rejects the point of view according to which the Austrian Civil Code should be considered as the basis of the Yugoslav Civil Code. This would predominantly be a national and political error. Yugoslavia should have a Yugoslav civil code, which would comply with the needs of the Yugoslav circumstances. It is not convenient to incorporate the spirit of a deposed order into a new, revolutionary one, such as had been the newly formed state. Victorious Rome had a bad experience with defeated Greece.

Likewise, Austrian literature and the practice of Austrian courts would be of little aid to the implementation of the code in Yugoslavia, since the language is alien to the majority of the judges. Next, court practice is valid only if it is formed gradually and with regard to the domestic circumstances and needs. Foreign practice and literature, if the intention is to take them as an example provoke sterility in the work of the imitator, instead of helping him. If the Austrian Code were to be adopted, there lurks the dangerous possibility of a split between Yugoslav theory and practice, for it is reasonable to assume that the courts would interpret the law independently, while theory would for long still remain deprived of this independence, that is, under the influence of Austrian theory.

According to the author Bogišić's General Property Code for Montenegro, with several necessary alterations, could be spread to the whole country. That Code, the pride of the creator as well as his people, is one of the best in the world; foreign jurists have also considered it among the best. This Code stresses the author, has been created by our own compatriot, who had excellent know-how, for the benefit of a part of our people the spirit of which is much closer to the vast majority of our people than the Austrian. The fact that the Montenegrin community is primitive does not mean that the Montenegrin Code would be unsuitable for the rest, culturally more developed regions of Yugoslavia, for this Code is more progressive than the Austrian Civil Code.

RÉSUMÉ

LE CODE CIVIL YOUGOSLAVE (*Le Code autrichien ou le Code monténégrin*)

Dans cet article qui est consacré à la codification du droit civil en Yougoslavie dans la période d'entre-deux guerres mondiales, l'auteur réfute énergiquement le point de vue selon lequel il faudrait prendre pour base du Code civil yougoslave le Code civil autrichien. Ce serait, tout d'abord, une faute politico-nationale. La Yougoslavie doit avoir le code civil yougoslave créé d'après les besoins des Yougoslaves. Il n'est pas opportun d'introduire dans une création révolutionnaire, telle qu'est l'Etat nouvellement formé l'esprit de l'ordre démolé. La victorieuse Rome avait une mauvaise expérience avec la Grèce vaincue.

La littérature autrichienne et la pratique des tribunaux autrichiens seraient d'une utilité minime pour l'application du code en Yougoslavie, vu qu'elles sont formulées dans une langue qui est inaccessible à la plupart des juges. Ensuite, la pratique judiciaire est valable si elle se forme graduellement et dans le sens des concepts et des besoins du pays. La pratique et la littérature étrangères, si on a l'intention de les imiter, provoquent la stérilité chez l'imitateur, au lieu de l'aider. Si on adopte le code civil autrichien, le danger existe que la rupture se produise entre la théorie yougoslave et la pratique, car on peut s'y attendre avec raison que les tribunaux pourraient en toute autonomie procéder à l'interprétation des lois et que la théorie resterait longtemps sans indépendance, et qu'elle manquerait d'initiative, sous l'influence de la théorie autrichienne.

Selon l'auteur, le Code civil du Monténégro, avec quelques modifications nécessaires, pourrait s'étendre sur tout le pays. Ce code qui fait honneur à son auteur et à son peuple, est un des meilleurs dans le monde; de même les juristes étrangers se sont exprimés avec le plus d'éloge à son égard. Il a été élaboré comme l'a souligné l'auteur, par notre homme, qui connaissait très bien son métier et pour une partie de notre peuple dont l'esprit est à la plus grande majorité de notre peuple beaucoup plus proche que l'esprit autrichien. Le fait que le milieu monténégrin est primitif ne signifie pas que le Code monténégrin serait inconvenant pour les autres pays culturellement développés de la Yougoslavie, car ce code est beaucoup plus avancé que le Code civil autrichien.